

آثار احمد فروتن راد

گام‌های ایران، آگوردشناسی، ترانه‌های جدید،
نمایش ستاره و فروغ و آهنگ‌های آن، جان یا نیروی یگانده
به‌انضمام شرح حال، اسناد، مقالات و مصاحبه‌ها

گردآوری، بازنویسی و ویرایش
شهاب منا

کتاب
نشر خنیاگر

نشر خُنیاگر

تلفن: ۴۴۶۶۸۹۴۳ (تلفکس) و ۰۹۱۹۱۲۶۸۱۰۶

Email: khonyagarPub@gmail.com

کانال نشر خُنیاگر: telegram.me/khonyagarPublications

آثار احمد فروتن راد
(گام‌های ایران، آکوردشناسی، ترانه‌های جدید،
نمایش ستاره و فروغ و آهنگ‌های آن، جان یا نیروی یگانه)
به انضمام شرح حال، اسناد، مقالات و مصاحبه‌ها

گردآوری، بازنویسی و ویرایش: شهاب‌منا

چاپ اول ۱۴۰۴

تعداد ۱۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۸۸۳۲۵-۴-۸ ISBN: 978-622-88325-4-8

فهرست مطالب

۹	مقدمه گردآورنده
	شرح حال احمد فروتن راد (گردآورده شهاب مینا)
۲۳	شرح حال احمد فروتن راد به قلم روح الله خالقی
۲۷	تحصیل در هنرستان عالی موسیقی
۳۱	برجسته ترین شاگردان استاد [وزیری]
۳۴	نوازندگی در دسته ارکستر ایرانی کافه بلدیه در سال ۱۳۱۱
۳۵	تدریس موسیقی در کلاس تئاتر شهرداری توسط ابوالحسن صبا و احمد فروتن راد
۳۵	استخدام در هنرستان عالی موسیقی
۳۷	نوازندگی در برنامه های ارکستر نوین رادیو تهران
۴۹	خاطره مهدی خالدي از نواختن در ارکستر نوین ایران پشت سر احمد فروتن راد
۰۷	عضویت، نوازندگی و رهبری در انجمن موسیقی ملی (تأسیس ارکستر: ۱۳۲۲)
۵۷	سرپرستی ارکستر شماره دوی اداره کل هنرهای زیبا
۵۷	گزارش کنسرت ارکسترهای پنجگانه اداره کل هنرهای زیبا
۶۱	سه تن از نوازندگان ارکستر احمد فروتن راد
۶۱	سرپرستی ارکستر بانوان
۶۲	نواختن در ارکستر خادم میثاق
۶۳	عضویت در انجمن حفظ و اعلای موسیقی ایران
۶۷	شاگردان احمد فروتن راد
۶۷	حسینعلی ملاح (۱۳۷۱-۱۳۰۰ش)
۶۸	جواد لشکری (۱۳۹۵-۱۳۰۲)
۶۹	محمود ذوفنون (۱۳۹۲-۱۲۹۹)
۶۹	غلامحسین نیکرویانی (۱۳۸۴-۱۲۹۹)
۷۰	پرویز شهبازی (۱۳۸۱-۱۳۱۲)
۷۰	حسن اعتمادی (۱۳۲۲-)

۷۰	رحمت الله حجازی (۱۳۱۳-)
۷۱	فخرالدین حکیمی (تارنواز: ۱۳۹۷-۱۳۱۰)
۷۳	فهرست منابع
	آثار احمد فروتن راد
۷۵	گام‌های ایران (شور، چهارگاه، همایون)
۸۱	تذکر [مقدمه ناشر]
۸۳	چگونگی انتشار کتاب
۸۵	پیشگفتار
۸۷	چند تذکر
۸۹	بخش اول: گام شور
۸۹	علامت‌های تغییردهنده. تعریف کُزن و شری (ربع‌پرده‌های فرضی)
۹۰	فواصل
۹۳	معکوس‌ها
۹۴	فاصله‌های ترکیبی
۹۴	گام شور
۹۸	خصوصیات و چگونگی گام شور
۱۰۱	شناسایی گام‌های شور
۱۰۴	پیدایش گام‌های شور
۱۱۱	بخش دوم: گام چهارگاه
۱۱۳	گام‌شناسی چهارگاه
۱۱۴	جدول گام‌های چهارگاه
۱۲۰	زابل
۱۲۳	بخش سوم: گام همایون
۱۲۵	گام‌شناسی همایون
۱۲۶	نت‌های ثنال
۱۳۰	شوشتری
۱۳۲	طرح یک سؤال
۱۳۷	بحث انتقادی درباره کتاب گام‌های ایران. تألیف آقای فروتن راد (نوشته روح‌الله خالقی)
۱۴۱	آکوردشناسی یا دوره تکمیلی تنوری موسیقی و مقدماتی چند برای آشنایی به آکوردها و شروع هارمونی
۱۴۵	پیشگفتار
۱۴۷	تذکر [مقدمه ناشر]
۱۴۹	قسمت اول: چند تعریف

۱۴۹	ملودی
۱۵۰	هم‌آهنگی
۱۵۰	آکورد یا سازش
۱۵۰	سازش شکسته
۱۵۱	[درجات مطبوعیت] فواصل
۱۵۲	طنین یا صداهاى فرعى
۱۵۴	قسمت دوم: آکوردهای مطبوع و معکوس آن
۱۵۶	آکورد کامل بزرگ و حالات مختلف آن
۱۵۷	آکورد کامل کوچک و حالات مختلف آن
۱۵۷	آکورد پنجم کاسته و حالات مختلف آن
۱۵۸	معکوس آکوردهای سه صدایی
۱۵۹	قسمت سوم: آکوردهای چهارصدایی و معکوس آنها
۱۵۹	انواع آکوردهای چهارصدایی
۱۶۱	معکوس آکوردهای هفتم
۱۶۳	قاعدهٔ عددگذاری
۱۶۳	چند تذکر
۱۶۵	ترانه‌های جدید
۱۶۷	تقریظ علی نقی وزیری
۱۶۸	مقدمهٔ روح الله خالقی
	نت‌ها (از چپ به راست):
۱۹۶	عشق و مستی (برای پیانو، بر شعر حافظ)
۱۸۹	مارش یادگار
۱۸۸	پیام
۱۸۷	رنگ لاله
۱۸۶	مارش وداع
۱۸۴	والس بهار
۱۸۲	والس وداع
۱۷۷	پیش‌درآمد ماهور
۱۷۵	پیش‌درآمد افشار
۱۷۳	خاطرات
۱۹۸	تک‌نیت «تمرین زیبا»

۱۹۹	نمایشنامه ستاره و فروغ (نوشته نظام وفا، آهنگ‌ها از احمد فروتن راد)
۲۰۱	مقدمه
۲۰۹	پرده اول: ایثار و دستگیری
۲۱۹	پرده دوم: خانواده سعادتمند نیکوکار
۲۲۷	پرده سوم: طلوع بخت و بهروزی
۲۳۷	پرده چهارم: جشن فروغ و اول شدن او
۲۴۶	خاتمه
۲۶۶	نت آهنگ‌ها (از چپ به راست)
۲۶۵	نغمه مادر (برای پیانو)
۲۶۱	به سوی عشق (برای ویلن)
۲۵۸	حاصل عمر (برای پیانو)
۲۵۳	آهنگ نشاط (برای پیانو)
۲۶۷	جان، یا، نیروی یگانه
۲۷۳	پیشگفتار و علت نگارش و انتشار این کتاب
۲۸۰	جان، یا، نیروی یگانه
۲۸۷	خواب
۲۹۳	دل
۳۰۱	من!
۳۰۷	«عنوان چهارم» فصل دوازدهم: «سه جنس آتش دوزخ روحانی»
۳۱۳	تفکر
۳۱۸	کاروان خلقت
۳۲۲	آیا خلقت دنیا تصادفی است؟
۳۲۴	سرنوشت بادام
۳۳۰	آزادی و بندگی
۳۳۳	سعادت
۳۳۵	زندگی، یا، خواب و خیال
۳۴۰	نادانی!
۳۴۲	سه غزل از دو شاعر
	مقالات و مصاحبه‌ها
۳۴۷	عقاید متضاد در زمینه موسیقی ایران
۳۵۰	موسیقی انفرادی
۳۵۳	بی‌سامانی در فرم موسیقی ایران
۳۶۰	برخورد عقاید و آراء درباره انتقاد هنری و روش انتقادی مجله ما (همه‌پرسی)
۳۶۳	تصنیف در بوتۀ قضاوت صاحب‌نظران (همه‌پرسی)
۳۶۹	کتاب‌های امضا شده برای احمد فروتن راد
۳۹۳	درباره شادروان احمد فروتن راد و تنظیم‌های پیانویی او (نوشته محمدرضا امیرقاسمی)

معرفی محتوای رسالات مندرج در کتاب حاضر

ترتیب تاریخی انتشار آثار منتشرشده از احمد فروتن راد در صفحات پیشین از نظر گذشت. در کتاب حاضر، این آثار به ترتیب اهمیت موضوع آنها برای گردآورنده (و نه ترتیب تاریخ انتشارشان) مرتب شده‌اند که در ادامه به معرفی آنها می‌پردازم.

گام‌های ایران

گام‌های ایران در فروردین سال ۱۳۳۵ و چاپ دوم آن نیز در تیرماه همین سال بدون تغییر نسبت به چاپ اول و تنها با افزودن یادداشتی از مؤلف به انتشار رسیده است. (تصویر صفحات رو و پشت جلد هر دو چاپ در کتاب حاضر درج شده است.) احمد فروتن راد در یادداشتی به تاریخ ۲۵ تیر ۱۳۲۵ بر چاپ دوم کتاب می‌نویسد:

«درباره استقبال غیرمنتظره‌ای که در مدتی کمتر از سه ماه از این کتاب به عمل آمد و چاپ اول آن خاتمه پذیرفته است، با کمال احترام از هم‌وطنان عزیز تشکر کرده امید دارم با تشویق آنها به زودی بتوانم گام‌های دیگر آوازه‌های ایران را تدوین و به حضورشان تقدیم دارم.»

لطف‌الله مفخم‌پایان در مقدمه خود بر این کتاب به سال ۱۳۳۵ آن را در حدود چهار جلد و نتیجه قسمتی از مطالعات چندین ساله آقای احمد فروتن راد معرفی می‌کند که در نتیجه مطالعه و کوشش فراوان تهیه شده و موضوع تزی است بسیار عالی که دارای ارزش فوق‌العاده است. او در خلال مقدمه‌اش به مبحثی در جلد دوم این مجموعه نیز اشاره می‌کند اما متأسفانه جز جلد اول، بقیه مجلدات گام‌های ایران به چاپ نرسیده است.

جلد اول کتاب به گام‌های شور، چهارگاه و همایون اختصاص دارد. مؤلف در ابتدا فواصل موسیقی ایرانی، نحوه نام‌گذاری آنها و معکوس‌هایشان را تبیین کرده در ادامه، به تفکیک، گام‌شناسی هریک از سه گام فوق و سپس نحوه هارمونی‌گذاری بر هر گام را با مثال‌هایی شرح داده است. هرچند علی‌نقی وزیری در سال ۱۳۱۶ رساله دکترای خود را با عنوان آرمونی موسیقی ایران یا موسیقی ربع‌پرده به دانشگاه تهران ارائه کرد، این اثر تا سال ۱۳۹۱ به اهتمام امیر معینی توسط انتشارات سرود به انتشار عمومی نرسید و در انتشار عمومی مطلب درباره هارمونی‌گذاری بر موسیقی دستگاهی فضل تقدم با کتاب گام‌های ایران، اثر احمد فروتن راد است. در کتاب حاضر، پس از بازنویسی کتاب گام‌های ایران، نقد روح‌الله خالقی بر آن که در خردادماه ۱۳۳۵ در مجله موزیک ایران به چاپ رسیده آمده است.

به اذعان روح الله خالقی در شرح حال احمد فروتن راد (که در صفحات آتی از نظر خواهد گذشت) فروتن راد سال‌ها مدرس تئوری موسیقی ایرانی («درس موسیقی ایرانی») و محتویات کتاب‌گام‌های ایران در هنرستان موسیقی بوده است.

جزوه آکوردشناسی

که با عنوان بلند آکوردشناسی یا دوره تکمیلی تئوری موسیقی و مقدماتی چند برای آشنایی به آکوردها و شروع به آرمی به چاپ رسیده است به گواه اطلاعات کتابخانه ملی ایران ابتدا در سال ۱۳۲۸ و سپس در سال ۱۳۳۹ تجدید چاپ شده است. (تصویر چاپ دوم جلد این جزوه در کتاب حاضر به چاپ رسیده است.)

طبق یادداشت لطف الله مفخم‌پایان به تاریخ ۱۶ مرداد ۱۳۳۹، اتمام چاپ اول این جزوه در مدت یازده سال با تیراژ ۱۰۰۰ نسخه گواه پیشرفت موسیقی در ایران بوده زیرا به نوشته او هنگام چاپ اول هیچ‌کس تصور نمی‌کرده که هزار نسخه آن زودتر از سی سال مصرف شود! بنا بر مقدمه مؤلف بر اثر خود به تاریخ شهریور ۱۳۲۸، این اثر به عنوان جزوه مؤلف در هنرستان موسیقی و برای پرهیز از چرک‌نویس و پاک‌نویس هنرجویان و اشکالات آموزشی دیگر نوشته شده و به دلیل مخارج تهیه کلیشه برای چاپ نت‌ها، کاغذ و... به طور مختصر و مفید تنظیم شده و به همین دلیل در آن از مبحث آکوردهای پنج‌صدایی که برای این دوره (شروع هارمونی) چندان ضرورتی ندارد خودداری شده است.

مفخم‌پایان در یادداشت خود بر اهمیت این اثر موجز می‌نویسد:

«علاقه‌مندان به کتاب‌های خارجی می‌دانند که علم آکوردشناسی^۱ بدین طریق، یعنی به طور جداگانه و تا این اندازه مختصر و جامع، به هیچ‌یک از زبان‌های بیگانه چاپ و منتشر نشده است و این تألیف ابتکاری است که با فکر ایرانی به وجود آمده است زیرا به طوری که گفته شد نه تنها علم آکوردشناسی در هیچ‌یک از کشورهای بیگانه به وجود نیامده است، بلکه کلمه Accordologie نیز در هیچ‌یک از فرهنگ‌های خارجی وجود ندارد.»

1. Accordologie

در این جزوه پس از تعریف ملودی، هارمونی، آکورد و آریژ به معرفی انواع فواصل مطبوع و نامطبوع، و سپس معرفی انواع آکوردهای سه صدایی (مطبوع) و معکوس‌های آنها، و در پایان، انواع آکوردهای چهارصدایی و معکوس‌هایشان پرداخته شده است.

ترانه‌های جدید

تختین اثر منتشرشده از احمد فروتن راد است که در سال ۱۳۱۶ (سی سالگی مؤلف) با تقریظ علی‌نقی وزیری، مقدمه روح‌الله خالقی و نت‌نویسی موسی معروفی به انتشار رسیده است. ابعاد کتاب ۲۲×۳۵ سانتیمتر (نزدیک به قطع رحلی بزرگ) است و حاوی ده قطعه از آثار ساخته‌شده توسط احمد فروتن راد است. قطعه نخست، «عشق و مستی برای پیانو»، براساس غزل حافظ با مطلع «با مدعی مگویند اسرار عشق و مستی» هارمونیزه شده و سایر قطعات به صورت ملودی‌های روی یک حامل با کلید سل نگاشته شده‌اند که از آن میان برخی براساس قرم‌های موسیقی دستگاهی‌اند (پیش‌درآمد ماهور، پیش‌درآمد افشار، رنگ لاله) و تعدادی براساس قطعات غربی (مارش یادگار، مارش وداع، والس بهار و والس وداع). ساخت قطعات مارش و والس و... در میان دیگر آثار موسیقی دانان اواخر قاجار و پهلوی اول نیز مسبوق به سابقه است.

روح‌الله خالقی در مقدمه‌ای که بر ترانه‌های جدید نگاشته ملودی‌های ساخته احمد فروتن راد را «دارای حالت و سبک مخصوص» بر می‌شمرد و قطعه «عشق و مستی» را که آهنگساز بر یکی از بهترین غزلیات حافظ ساخته و «به طرز موسیقی کلاسیک هم‌آهنگ کرده و از این راه تیز جلوه و رونق دیگری به شعر و نغمات موسیقی داده» مهم‌تر از دیگر قطعات او می‌داند و می‌نویسد این قطعه: «اگر در نظر اشخاصی که فقط با موسیقی متداول وطنی آشنایی دارند چندان مطلوب نباشد، در نظر موسیقی‌دان‌های تحصیل‌کرده و خارجی معترف خوبی از سبک و روش آقای فروتن راد و موسیقی جدید ماست [...] ولی البته، به طوری که ذکر شد، چون وسایل چاپ قطعات موسیقی فعلاً به آسانی امکان‌پذیر نیست، اگر مصنف این قطعات می‌خواست تمام آنها را هم‌آهنگ کند، کتاب چندین برابر می‌شد و با وسایل اندک چاپ آن به تأخیر می‌افتاد و دوست‌داران این فن به این زودی به داشتن کتابی شامل آثار ذوقی ایشان موفق نمی‌شدند.» آقای محمدرضا امیرقاسمی توضیحی درباره قطعه «عشق و مستی»، اثر احمد فروتن راد نوشته‌اند که در پایان کتاب حاضر درج شده است.

احمد فروتن راد (۱۲۵۱-۱۳۸۶) از شاگردان برجسته استاد علی نقی وزیری، دیپلمه هنرستان موسیقی دولتی، نوازنده ویلن اول ارکستر انجمن موسیقی ملی، مدرس هنرستان عالی موسیقی، رهبر ارکستر شماره دوی هنرهای زیبا و نخستین رهبر ارکستر بانوان بود. او علاوه بر پرداختن به جنبه‌های عملی موسیقی، طی سال‌های ۱۳۱۶ تا ۱۳۲۷ از خود پنج اثر مکتوب منتشر کرد که اکثر آنها در نوع خود از اولین‌ها محسوب می‌شوند، از جمله رساله‌ای درباره چندصدایی کردن موسیقی دستگاهی، انتشار نت آثار و موسیقی متن نایش، و نگارش رساله‌ای در باب مطالعات فلسفی و عرفانی به عنوان یک موسیقی‌دان ایرانی. بالاین‌همه، پس از گذشت بیش از پنجاه سال از درگذشت او، پیش‌تر مجموعه منسجمی درباره وی و آثارش بدون نشده بود و اغلب موسیقی‌دانان کنونی «احمد فروتن راد» را فراتر از نام نمی‌شناسند و اطلاعاتی درباره آثار او ندارند. در پی یک کنجکاوی چندین ساله و کسب اطلاع درباره شرح حال و آثار این موسیقی‌دان متقدم، گردآورنده در کتاب حاضر با مداومت چندساله خود شرح حال مشروح احمد فروتن راد را به همراه اسناد و تصاویری از منابع بسیار پراکنده جمع‌آوری کرده و مجموعه آثار مکتوب او را در قالب پنج رساله و تعدادی یادداشت و مقاله مدوّن نموده و با ویرایش و بازنویسی آنها به طرز بی‌پایه و با هیئت نوبه علاقه‌مندان موسیقی ایرانی ارائه کرده است.

شیراز
مشرختی‌اکبر